

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Валентин Гончаров, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки праці і соціально-економічних відносин,
заслужений діяч науки і техніки України

Ольга Родіонова, аспірант
кафедри економіки праці і соціально-економічних відносин
Луганського національного аграрного університету

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуті структурні напрями екологічної культури підприємства в системі природокористування.

Вступ. В умовах позитивних змін в міжнародних відносинах, існування України в умовах ринкової економіки, радикальних економічних перетворень, найважливішими завданнями підприємств є раціональне природокористування, гармонізація відносин суспільства і природного середовища. Одночасно зростає актуальність проблем формування екологічної культури підприємства, формування відповідального ставлення персоналу до природи. У низці міжнародних і національних документів екологічна освіта визнається пріоритетним напрямом вдосконалення систем управління підприємствами.

Аналіз досліджень і публікацій. Уявлення про сутність екологічної культури базується на ідеях академіка В.І. Вернадського. Автор вчення про біосферу вже на початку минулого століття прийшов до висновку, що людина поступово стає основним чинником перетворення верхньої оболонки Землі [1]. На думку ученого, людство зможе забезпечити своє майбуття тільки в тому випадку, якщо візьме на себе відповідальність за розвиток біосфери в цілому. Коли людство стало визначальним чинником еволюції біосфери й існувати зовні біосфери не може, воно зобов'язане взяти на себе забезпечення спрямованості її розвитку за ради свого майбутнього. Процесами еволюції біосфери починає управляти розум екологічно культурної людини [1].

У наукових працях і публікаціях останніх десятиріч наголошується, що найважливішою ознакою екологічної культури є відповідальне ставлення підприємства до навколишнього середовища [4, 5 – 9]. Аналіз літератури [2, 3, 6, 7, 10] показує, що відповідальність відображає об'єктивний, історично конкретний характер взаємостосунків між особою, підприємством, суспільством з погляду свідомого здійснення взаємних вимог, що пред'являються до них.

Відповідальність розглядається як внутрішня властивість підприємства, що є єдністю раціонального і емоційного, гармонійного поєднання чинників і умов роботи. Відповідальність за стан і збереження природного середовища – це свідоме здійснення підприємством і суспільством раціонального природокористування; діяльність зі збереження для майбутніх поколінь багатства і різноманітності ресурсів біосфери; взаємодія підприємства і суспільства в перетворенні біосфери в “ноосферу” – сферу розуму; органічна єдність екологічної свідомості підприємства і його чуйності до екологічних проблем, поведінки і діяльності в природі [3, 4, 6, 9, 10].

Метою статті є характеристика напрямів формування і розвитку екологічної культури промислового підприємства в системі природокористування.

Основний матеріал досліджень. Екологічна культура – це специфічний спосіб діяльності персоналу і промислового підприємства, спрямований на гармонізацію його відносин з природним середовищем. Носієм екологічної культури промислового підприємства є персонал, у свідомій поведінці якого екологічна культура розглядається як утвердження у поведінці і діяльності людини принципів відповідального ставлення до природи, формування готовності розв'язувати ті або інші соціально-економічні задачі з позицій глибокого знання природних процесів, прогнозування наслідків дії підприємства на навколишнє середовище.

Формування відповідального ставлення персоналу підприємств до природи – складний і тривалий процес, який можна представити у вигляді системи дій на кожній із стадій життєвого циклу підприємства, так і його продукції. Така система відносин забезпечує гармонійне і адекватне ставлення промислового

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

підприємства до природного середовища. У зв'язку з багатогранністю і комплексністю процесів гармонізації підприємства і природного середовища структура екологічної культури складається з наступних компонентів: мотиваційно-ціннісний; змістовно-операційний; операційно-дієвий; емоційно-вольовий.

Центральне місце в структурі займає мотиваційно-ціннісне ставлення персоналу до природного середовища, інтегроване в систему домінуючих мотивів екологічної діяльності і поведінки промислового підприємства. Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає також розуміння персоналом багатобічної цінності природи для суспільства.

Змістовно-операційний компонент екологічної культури вимагає оволодіння персоналом системою екологічних знань, широким арсеналом екологічних умінь, системою норм і правил ставлення до природи – екологічною етикою. Система знань особи про взаємодію людини і природного середовища є фундаментом формування її екологічних умінь, які відображають готовність особи виконувати екологічну діяльність.

Емоційно-вольовий компонент характеризує позитивне ставлення персоналу до екологічної діяльності, зацікавленість, захопленість, вольову напругу в розв'язанні проблем природного середовища, досягненні оптимізації відносин промислового підприємства і природи.

Таким чином, екологічна культура є інтеграційною якістю і найважливішою властивістю персоналу, що відображає його теоретичну і практичну готовність відповідально ставитися до навколишнього середовища.

Екологічна культура припускає суб'єктність підприємства в екологічній діяльності. Суб'єктність передбачає самостійність, активність, ініціативу, інновації в природоохоронній діяльності промислового підприємства, незалежно від змінної соціокультурної, екологічної ситуації.

Багатоплановість екологічної культури вказує на те, що вона не може мати єдиного універсального критерію. Можна виділити системні критерії, що характеризують екологічну культуру в цілому і функціональні критерії, що характеризують її компоненти. Системними критеріями екологічної культури підприємства є:

- поведінка і діяльність персоналу щодо природи;
- потреба в природних ресурсах і їх походних;
- адекватність екологічної свідомості і поведінки;
- ініціативність в екологічній діяльності;
- самостійність в екологічній діяльності;

- активність і постійне вдосконалення екологічної діяльності.

Функціональні критерії:

- глибина і системність екологічних знань;
- прояв інтересу до екологічних проблем;
- мотивація екологічної діяльності;
- позитивний емоційний фон екологічної діяльності;
- самооцінка рівня екологічної культури, її адекватність.

Організуючи диференційний підхід до промислових підприємств, важливо виділити декількох рівнів стану розвитку екологічної культури підприємств.

Високий рівень екологічної культури підприємств. Цей рівень властивий підприємствам, які мають яскраво виражену екологічну спрямованість поведінки і діяльності, проявляють нетерпиме ставлення до дій, що заподіюють шкоду природі, випробовують постійну потребу в підтримці позитивного балансу з природою, відрізняються адекватністю екологічної свідомості і поведінки персоналу. Мотиви екологічної діяльності і поведінки підприємств: усвідомлення відповідальності підприємства за стан природного середовища; прагнення внести свій внесок у збереження природного середовища; переконаність в необхідності охорони природи; бажання і прагнення пізнати шляхи оптимізації взаємодії підприємства і природи.

Середній рівень екологічної культури підприємств. Для підприємств цього рівня характерні певні екологічні переконання, недостатньо систематизовані і глибокі екологічні заходи, невеликий арсенал практичних природоохоронних технологій. Співробітники підприємства розуміють цінність природи і ресурсів, виявляють деяку зацікавленість екологічними проблемами, беруть участь в природоохоронній діяльності, але недостатньо усвідомлюють соціальну значущість екологічної діяльності, свою роль у розв'язанні проблем взаємодії підприємств і природи. Мотиви екологічної діяльності у таких підприємств мають меншу соціальну спрямованість в порівнянні з підприємствами, яким властивий високий рівень розвитку екологічної культури.

Низький рівень екологічної культури підприємств. До цього рівня можна віднести підприємства з низьким ступенем усвідомлення важливості екологічних проблем. Вони не проявляють до цих проблем помітного інтересу, мають поверхові, фрагментарні знання і дії до природоохоронних заходів. Мотивації до

